

Summary. Major methodological innovations now associated with the use of interactive teaching methods are describe in the article. The educational process at the university, based on the use of interactive teaching methods organized in view of the introduction of a process of learning for all students groups, without exception. In this situation becomes popular a method of case studies - fundamentally necessary addition to the lecture methods of learning, which is a basic element of learning in classical, university education system.

Key words: interactive methods of teaching, collaboration, active educational methodology, group focus experience, Case-Study method.

УДК: 330.142

Бакіна Т.В. к.е.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ВУЗІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Анотація. У статті запропоновано модель формування навчальної мотивації студентів вузів при вивченні економічних дисциплін, інтегруюча в собі три етапи: етап формування цінностей і цілей, етап навчальної діяльності та етап оцінювання результатів.

Ключові слова: мотивація, модель, навчання, студент, викладач.

Постановка проблеми. Педагогічні технології навчання повинні бути спрямовані на якісні зміни в системі освіти, на оволодіння студентами професійних та комунікативних навичок, активну і творчу участь в обговоренні досліджуваного матеріалу. Якість володіння предметом залежить не стільки від здібностей студентів, скільки від науково розробленої системи навчання, яка повинна спиратися на досягнення базисних і суміжних наук. Інтенсифікація і активізація процесу навчання передбачає сьогодні не стільки збільшення обсягу переданої інформації, скільки створення дидактичних і психологічних умов осмислення навчання. Нові вимоги суспільства до освіти, а точніше, рівню освіченості та розвитку особистості, призводять до необхідності зміни технологій навчання. В основі

розробки нових професійно-орієнтованих технологій лежить проектування високоефективної діяльності студентів і викладачів. Проектування базується на освітніх та професійних стандартах, позитивному потенціалі і творчих можливостях особистості, які можуть отримати свій розвиток тільки в умовах комфортності навчання [2 с.11]. Проектування повинно здійснюватися, на наш погляд, на наступних принципах: інтеграція навчання з наукою і виробництвом, професійно-творча спрямованість навчання, орієнтація навчання на особистість і на розвиток досвіду самоосвіти майбутнього фахівця.

Перш, ніж приступити до власне процесу формування навчальної мотивації студентів вузів, необхідно змодельовати даний процес. Моделювання дозволить нам визначити цілі, завдання етапи формування навчальної мотивації студентів вузів, намітити дидактичні умови і засоби, необхідні для досягнення результату.

Велика Радянська енциклопедія визначає модель як «образ» (в т.ч. умовний або уявний - зображення, опис, схема, креслення, план, карта тощо) або прообраз (зразок) будь-якого об'єкта або системи об'єктів («оригіналу» даної моделі), що використовується при визначених умовах в якості їх «заступника» або «представника» [1 с.112].

Поняття моделі використовується на практиці «не тільки і не стільки з метою отримання пояснень різних явищ, скільки для прогнозування явищ, що цікавлять дослідника» [1 с. 113]. У своєму дослідженні ми будемо дотримуватися наведеного вище визначення.

Аналіз останніх досліджень и публікацій. Підставою для побудови моделі формування навчальної мотивації студентів вузів є діяльнісний, особистісно-орієнтований, системний і рівневий підходи; теорія розвиваючого навчання, теорія контекстного навчання. У розробці своєї моделі ми спиралися на теорію діяльності, розроблену А. Н. Леонтьєвим і теорію навчальної діяльності, розроблену його послідовниками: Н.А.Менчинскою, Л.Б.Ітельсоном, Г.П.Щедровицким, І.І.Ільєсовим, П.Я.Гальпериним, Д. Б. Ельконіним, В. В. Давидовим, В.В.Репкіним.

Формулювання цілей статті. Мета статті - розробити модель формування навчальної мотивації студентів вузів у процесі вивчення економічних дисциплін.

Виклад основного матеріалу досліджень. Теоретичні положення дозволяють нам здійснити правильну організацію процесу формування навчальної мотивації студентів вузів і виділити три основні етапи у формуванні навчальної мотивації студентів: перший етап - формування

цінностей і цілей; другий етап - навчальна діяльність; третій етап - оцінювання результатів (розроблена автором модель формування учбової мотивації студентів вузів в процесі вивчення економічних дисциплін представлена у таблиці 1).

Мета першого етапу спрямована на усвідомлення студентом того, заради чого він вчиться, і що його спонукає до навчання. Основними завданнями даного етапу визначено наступні: розробити діагностичний інструментарій, що дозволяє з достатнім ступенем вірогідності виносити висновок про рівень сформованості навчальної мотивації студентів; формувати мотиви (розуміння необхідності і значущості мотивації процесу навчання); стимулювати емоційний стан студента на прийняття даної навчальної задачі; актуалізувати потреба у самовдосконаленні, самореалізації, в усвідомленні себе як особистості, як професіонала.

Серед засобів першого етапу будуть такі, які викликають початкову мотивацію: спонукання до нової діяльності, підкреслення попередніх досягнень, викликання відносної незадоволеності чимось із попередньої діяльності, посилення акценту на майбутню роботу, зацікавленість.

Ми вважаємо, найбільш доцільно, вибрати такі засоби:

1. Створення навчально-проблемної ситуації, що вводить в зміст майбутньої теми. Це досягається за допомогою таких прийомів: постановкою перед студентами завдання, яке можна вирішити, лише вивчивши дану тему; розповіддю викладача про теоретичну та практичну значущість запропонованої теми у професійній діяльності; розповіддю про те, як вирішувалася ця проблема в історії науки.

2. Формулювання навчального завдання як підсумку обговорення проблемної ситуації. Це завдання є для студентів метою їх діяльності на даному занятті.

3. Розгляду питань самоконтролю і самооцінки можливостей з вивчення даної теми. Після постановки завдання намічається і обговорюється план майбутньої роботи, з'ясовується, що потрібно знати і вміти для вивчення теми, чого студентам не вистачає, щоб вирішити завдання. Таким чином, створюється установка на необхідність підготовки до вивчення матеріалу.

Відомо, що всі засоби тільки в тому випадку адекватні, якщо вони визначають, формують, змінюють внутрішнє ставлення студента, тому формування мотивації необхідно починати з вирішення питання, як зробити об'єкт вивчення для студента значущим, близьким, як викликати до нього пізнавальний інтерес.

Таблиця 1

Модель формування учбової мотивації студентів вузів в процесі вивчення економічних дисциплін

Мета: формування учбової мотивації студентів вузів в процесі вивчення економічних дисциплін				
Етап формування цінностей тт. цілей	Діагностика 1 етапу	Тестування та анкетування	Засоби досягнення цілей 1 етапу	Установка на необхідність підготовки до вивчення матеріалу, емоційне налаштування
		Створення проблемної ситуації		Усвідомлення мети заняття та зв'язку з майбутньою професійною діяльністю
		Розвиток мотивації учбових досягнень студентів		Обговорення плану майбутньої роботи
		Застосування яскравих прикладів		Формування завдання як мети діяльності на даному етапі
Етап навчальна діяльність	Діагностика 2 етапу	Тести, завдання, зрізи знань, контрольні роботи, модульні контролі	Засоби досягнення цілей 2 етапу	Активізація форм, методів, засобів навчання
		Активізація самостійної пізнавальної діяльності		Оптимізація структурування змісту дисципліни
		Створення ситуації з елементами: новизни, цікавості, емоційних переживань, відчуття успіху		Стимулювання учбової мотивації
		Індивідуальний підхід до формування студентів що «відстали»		Вирішення завдань різної складності, нестандартних завдань, завдань з квазіпрофесійної спрямованістю
Етап оцінювання результатів	Діагностика 3 етапу	Тестування та анкетування	Засоби досягнення цілей 3 етапу	Аналіз виконаної роботи
		Залучення студентів до оціночної діяльності і формуванню адекватної самооцінки		Співставлення досягнутого з поставленими завданнями
		Взаємний контроль		Оцінка роботи
				Урахування індивідуальних здібностей студентів
Результат: підвищення рівня сформованості учбової мотивації студентів				

Джерело: розроблено автором

У даному блоці здійснюється навчання цілепокладанню в навчанні,

спрямованість на усвідомлення цілей навчання та їх реалізацію. Відомо, що реалізація мотивів залежить від процесу цілепокладання, тобто вміння студентів ставити цілі і досягати їх у навчанні. Цілі - це очікувані кінцеві та проміжні результати тих дій студента, які ведуть до реалізації їхніх мотивів.

Необхідно створювати спеціальні ситуації, які висвітлюють ті чи інші сторони цілепокладання, актуалізують їх: виконання завдань різної складності і обґрунтування цього вибору; спостереження за поведінкою в ситуаціях, що пов'язані з виникненням труднощів; реакція на помилку (здатність самостійно виявити помилку і вибрати дії, спрямовані на її виправлення, звернення за допомогою до викладача); створення перешкод, дефіциту часу, змагань, варіювання оцінки, одержуваної від іншої людини [3 с.56].

Під впливом педагогічних дій студент усвідомлює свої потреби, актуалізує їх шляхом вибору домінуючого в цей момент мотиву і приймає рішення, що полягає в постановці мети і прагненні її досягти. Але щоб він прийняв рішення задовольнити саме пізнавальну потребу, необхідно за допомогою прийомів стимулювання актуалізувати саме ці потреби.

Робота викладача направляє також на розвиток емоційного компонента мотивації, головною характеристикою якого є емоційні переживання студента у навчальній діяльності. Навчання охоплює емоційну сферу студента, тому, впливаючи на неї, викладач стимулює мотивацію або навпаки заглушає її. Формування мотивації необхідно починати саме з емоційного компонента як найбільш чутливого до стимулюючих впливів.

Призначення системи емоційного впливу в тому, щоб викликати у студента цікавість - причину пізнавального інтересу, який, у свою чергу, здатний підтримати повсякденну навчальну роботу, направляти сприйняття, пізнання, дії. Назвемо кілька найбільш ефективних способів емоційної стимуляції студентів: показати ціннісну значимість досліджуваної дисципліни; забезпечити реалізацію студентами тенденції до діяльності (навчити перетворювати цілі «майбутнього» в ряд проблем, завдань, що мають безпосереднє відношення до сьогодення; заохочувати самостійність студентів, надаючи лише необхідну допомогу (доступність завдань для сприйняття, своєчасне ускладнення завдань, підбір творчих завдань); звертати увагу і постійно відзначати високу активність кожного студента, вдалу відповідь, правильний спосіб виконання завдання, оригінальне рішення задачі, використання додаткового матеріалу з досліджуваної теми та інше; кожне виконане завдання використовувати в якості нової сходинки для постановки нових завдань, для розкриття нових навчальних перспектив,

розвитку нових прагнень і інтересів; повно використовувати на заняттях навчальний час, постійно змінюючи види діяльності викладача і студентів, використовуючи різноманітні прийоми, методи, форми роботи; оцінку виконаної роботи викладачеві слід давати так, щоб вона надавала студентам впевненість у своїх силах, доводила нехай навіть про невеликі досягнення в навчальній діяльності і задоволення пізнавальних потреб, налаштовувала на нову пізнавальну активність; викладачеві слід будувати зі студентами доброзичливі, відкриті, емоційно-насичені відносини в процесі навчання, спрямовані на формування та заохочення почуття себе і іншої особистості, потреби в самоствердженні, само актуалізації [6 с.97].

На даному етапі студенти мають усвідомити необхідність даної інформації, а також зв'язок між приватними навчальними завданнями і загальним, чи виступає ці завдання як цілісна структура, тобто чи розуміють вони запропонований навчальний матеріал.

Наступним етапом у запропонованій нами моделі є етап навчальної діяльності, тобто підкріплення мотивації, що вже виникла (інтерес до нестандартних завдань, до форм співробітництва, різних видів діяльності, підтримання різного рівня складності завдань, підключення студентів до самоконтролю). Мета - використання системи дидактичних засобів, що сприяють активізації процесу самостійного і усвідомленого оволодіння знаннями, вміннями керуватися актуальними мотивами.

Основними завданнями на даному етапі визначені наступні: створення умов для закріплення і посилення мотивів; розвивати у студентів пізнавальний і професійний інтерес, сприяючий активізації навчальної діяльності; забезпечити наявність системи засобів і методів, орієнтованих на мотивацію навчальної діяльності студентів вузів; створювати позитивний емоційний фон на занятті як фактор розвитку мотивації досягнення; проектувати діяльність студента відповідно до індивідуальних особливостей навчальної діяльності.

Сучасна концепція навчання виходить з пропозиції про використанні та розвитку активності студентів у навчанні. Тому на даному етапі з формування навчальної мотивації студентів вузів необхідно використовувати активне включення студентів у навчальний процес. Рішення поставлених завдань другого етапу вимагає від студентів усвідомленої ініціативи у навчальній діяльності. Тому методи навчання на цьому етапі істотно змінили свій зміст. Репродуктивні методи замінилися продуктивними дослідними. Вони застосовувалися і на першому етапі, однак на другому етапі їх «питома вага» значно зростає.

Для формування мотивації навчальної діяльності студента на заняттях застосовуються прийоми, що спонукають до навчання. Вони враховуються при відборі навчального матеріалу. Нами виділені критерії відбору змісту навчального матеріалу, необхідні для здійснення навчальної мотивації: зміст навчального матеріалу має відповідати рівню підготовки студента; відбір матеріалу необхідно вести за принципом виділення базових визначень, розміщення матеріалу порціями, здійснюючи постійне (від заняття до заняття) оновлення матеріалу; зміст навчального матеріалу має мати професійну спрямованість, спрямованість на міжпредметні зв'язки; матеріал повинен мати колективну, практичну, світоглядну, естетичну значимість для студента; має бути актуальним, цікавим, носити проблемний характер.

Впроваджена в навчальний процес модель включає різні методи, засоби та організаційні форми, що використовується викладачем для формування навчальної мотивації студентів вузу. Цільова спрямованість дозволяє умовно об'єднати їх у групи:

1. Прийоми діяльності викладача, що сприяють формуванню мотивації в цілому. Вони спрямовані на створення сприятливої психологічної атмосфери, що підтримує пізнавальну активність студентів, а саме: включення студентів у колективні форми діяльності; залучення студентів до оціночної діяльності та формування адекватної самооцінки; співпраця студента і викладача, спільна навчальна діяльність; заохочення пізнавальної активності студентів, створення творчої атмосфери; цікавість викладу навчального матеріалу (незвичайна форма піднесення матеріалу, цікаві приклади і досліди); вміле застосування заохочення і покарання.

2. Викладачеві необхідно передбачити систему заходів (ситуацій, завдань, вправ), спрямованих на формування окремих аспектів внутрішньої позиції студента по відношенню до навчання. Завдання, що пропонуються студентам відповідно до їх спрямованістю можна згрупувати наступним чином: створення ситуацій вибору для зміцнення й усвідомлення мотивів, власної суб'єктної позиції; навчання цілепокладанню у навчені (здатності реально оцінювати поставлені цілі, активізувати свої можливості); стійкість цілей і наполегливість у їх реалізації.

3. Формування мотивації на окремих етапах заняття. Діяльність студентів обов'язково повинна мати повну структуру: розуміння і постановку студентами цілей і завдань; виконання дій, прийомів, способів; здійснення самоконтролю і самооцінки.

4. Група завдань, що забезпечують індивідуальний підхід до формування мотивації «відсталих студентів». Ця робота включає наступні

напрямки: відновлення позитивного ставлення до навчання і окремих предметів (рішення доступних задач, створення ситуацій успіху, створення умов для відчуття успіху, підтримка впевненості в студенті; орієнтація на процес, а не на результат навчальної діяльності; зміцнення власне вміння вчитися (розширення запасу знань, усунення прогалин у знаннях, навчання виконання дій за інструкцією й у послідовності, опора на наочність, плани, схеми).

Для мотивації навчального процесу, можна використовувати наступні методи навчання:

I. Інформаційні методи: бесіда, лекція, консультація, демонстрація, доповідь, огляд, звіт, пояснення, повідомлення, інструктаж, зустрічі з іменитим гостем. Їх формуванню сприяють: історичний ракурс, яскраві факти, біографії вчених, збудження уваги, практична необхідність матеріалу для фахівця та його цінність для інтелектуального розвитку, дискусія.

II. Операційні методи: робота з підручниками, опорними схемами, практичні методи, вправи, лабораторні роботи, тренінг, експеримент, самостійна робота. Ці методи можна реалізувати при створенні ситуації, відтворюючих успіх, робота на майбутні цілі, пред'явлення навчальних вимог, групова робота, самостійне досягнення результату, критика і самокритика, складання планів, аналіз випадків із практики, людська цінність знання.

III. Творчі методи: аналіз конкретних ситуацій, ділова гра, форум, інноваційна гра, «мозкова атака», дискусія, програма саморозвитку, метод контрольних питань, метод проб і помилок, творчий діалог, метод «круглого столу», проектування тощо. Для їх формування необхідно створення пізнавальних проблемних ситуацій, емоційний настрій, навчання, засноване на діяльності, аналіз подій, самоаналіз діяльності, реакція викладача й аудиторії, колективний пошук, похвала[4 с.201].

Навчальний план та організація навчання студентів вузів мають великі потенційні можливості для формування навчальної мотивації студентів. Робота з формування мотивації навчання здійснюється на лекціях, семінарах, лабораторно-практичних заняттях.

Отже, на другому етапі ми розглянули основні прийоми, вимоги в роботі з навчальним матеріалом, урахування яких дозволить викладачеві сфокусувати увагу студентів на майбутній діяльності і швидше включити їх в роботу, здійснюючи тим самим мотивацію навчальної діяльності студента.

Етап оцінювання результатів є завершальним у розробленій моделі. Мета етапу - контроль і оцінка динаміки розвитку навчальних мотивів

студентів вузів в результаті реалізації моделі. Мета досягається за допомогою вирішення наступних завдань: закріпити навчальні мотиви, що відповідають одночасно змісту програмного матеріалу, а також вимогам професійної спрямованості навчання; на підставі рішення навчальних завдань, визначити рівні сформованості навчальних мотивів студентів вузів.

Мотивацію навчальної діяльності студента в процесі вивчення економічних дисциплін не можна здійснюватися без правильної оцінки, складовою частиною якого є самооцінка. Основою для виникнення самооцінки служить оціночна діяльність викладача. Вченими помічено, що робота викладача з формування контролю, особливо в його змістовному плані позитивно відбивається на розвитку у студентів почуття самокорекції і самоконтролю, сутність якого полягає в умінні співвіднести отриманий результат з поставленою метою і яке є важливим умінням для здійснення управління процесом власного вчення. Так званий «чистий контроль», який встановлює ступінь співвідношення результату навчальної діяльності з еталоном тільки за допомогою оцінки, не виконуватиме своєї мотиваційно-стимулюючої функції [7 с.31]. Тому в процесі навчання оцінну функцію контролю слід здійснювати переважно в змістовному плані. Сенс змістовної оцінки - у стимулюванні навчальної діяльності студента. Вона дозволяє закласти основу для виникнення довіри студентів до викладача, сприяє створенню атмосфери доброзичливості, психологічного мікроклімату на занятті, що є необхідною умовою реалізації комунікативної спрямованості навчання, досягнення практичної мети. Отже, одним з прийомів формування навчальної мотивації ми виділяємо змістовну оцінку викладача. Таким чином, прийоми спілкування викладача зі студентами (оціночні звернення, створення ситуації успіху, надання допомоги, змістовна оцінка, взаємний контроль студентів) - все це є прийомами, що стимулюють діяльність студентів у процесі вивчення економічних дисциплін. Крім того, на даному етапі ми використовували ті ж методи і засоби навчання, що і на попередніх етапах.

Третій етап - це етап закріплення мотивації, який підкреслює позитивний особистий досвід кожного студента, підкріплює ситуації успіху. На даному етапі використовується диференційована оцінка праці, визначаються труднощі і вибір шляхів їх подолання.

Висновки. На основі теоретичного аналізу наукового знання навчання, методологічних положень щодо дидактичних умов і з урахуванням виявлених особливостей технологічного підходу по організації навчального процесу в системі вищої освіти нами була розроблена модель формування

навчальної мотивації студентів вузів в процесі вивчення економічних дисциплін. За своєю суттю дана модель універсальна, оскільки передбачає формування навчальної мотивації в умовах навчання кожного предмету. Головною перевагою розглянутої моделі є можливість досягнення навчальних цілей через реалізацію завдань з саморозвитку та самовихованню студента. Застосування даної моделі дозволить підвищити мотивацію студентів до активної і глибокого вивченню економічних дисциплін, збільшити частку їх особистої відповідальності за кінцевий результат, а також дасть можливість отримати фахівця з високою професійною компетентністю.

Бібліографічний список:

1. Большая советская энциклопедия / [гл. ред. Л. С. Шаумян]. – М.: 1981. – Т. 1. –719с.
2. Коваленко О.Е. Методика професійного навчання: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Нар. укр. акад. – Х.: Вид – во НУА, 2010. - 360 с.
3. Кочарян О.С. Структура мотивації навчальної діяльності студентів: навч. посіб. / О. С. Кочарян, Є. В. Фролова, В. М. Павленко. - Х.: Нац. аерокосм. ун-т ім. «Харк. авіац. ін.-т, 2011. – 342 с.
4. Леонтьев В.Г. Психологические механизмы мотивации учебной деятельности / В.Г. Леонтьев. – Новосибирск, 1992. - 458
5. Щедровицкий Г.П. Система педагогических исследований / Г.П. Щедровицкий // Педагогика и логика. – М.: Касталь, 1993. – 200с.
6. Эльконин Д.Б. Введение в психологию развития (в традиции культ.-ист. теории Л. С. Выготского) / Д.Б. Эльконин. – М.: Тривала, 1994. – 167с.
7. Яруліна Л.Р., Розвиток навчальної мотивації студентів / Л.Р. Яруліна // Социс. - 2011. - № 4. - С. 30-32.

Bakina T.V. Formation of educational motivation model of university students in studying economic disciplines process

Summary. The article is offered formation of educational motivation model of university students in studying economic disciplines process that combines three stages: stage of forming the values and purposes, stage of learning activities and stage of assessment results.

Key words: motivation, model, education, student, university lecturer.